

החמצה היסטורית

גרטרוד הימלפרב היא היסטוריונית מוערכת, שמחקרה על החברה הוויקטוריאנית מהדהדים את השיח על הדתה, והפיכתה מקומוניסטית אדוקה למבשרת הניאור-שמרנות

גרטרוד הימלפרב צילום: Sylvia Johnson

מלמדת שיעור על נזילות הקטגוריות הפוליטיות. למרבה הצער, קובץ מאמריה המתורגמים לעברית מעניק מעט מאוד מכל אלה

בחירה של מרכו שלם לתרגם לעברית מבחר ממאמריה של גרטרוד הימלפרב, תחת הכותרת "משפט ההיסטוריה ריה", היא ברורה ומבורכת. הימלפרב – יהודייה ילידת ברוקלין והיסטוריונית מוערכת – היא אחת ממייסדות הימין החדש בארצות הברית. בקיץ אשתקד היא אמנם ציינה יום הולדת 95, אולם כוחה במוחה והיא ממשיכה לחשוב ולכתוב בקצב מעורר השתאות. את מפעל חייה הקדישה לניפוץ מיתוסים וסטריאוטיפים על החברה הוויקטוריאנית של אנגליה במאה ה-19. בניגוד ל"המונים האלמורנים", או לדיוקנאות החיזוריים, הרעבים והיתומים של דיקנס – שאותם כינתה "הגזמות" – מציבה הימלפרב את האנשים הגדולים של התקופה במרכו.

היא כותבת היסטוריה מלמעלה, הבוחנת את הגברים והנשים שהגדירו את זמנם. חלקם ויקטוריאניים-לפני-ויקטוריה (ג'רמי בנתהם, אדם סמית וג'יימס אוטמן), חלקם בני התקופה (ג'ון סטיוארט מיל, צ'רלס דרווין, מתיו ארנולד, לורד אקטון, בנג'מין דיז'וראלי) ואחרים ויקטוריאניים-אחרי-ויקטוריה (וינסטון צ'רצ'יל, מרגרט תאצ'ר ורודולף ג'וליאני הנערצים עליה). זו שושלת ויקטוריאנית – אמיתית או מדומיינת – של אנשים בעלי "מידות טובות". לטענתה, החברה הוויקטוריאנית שיקפה תרבות פרוגרסיבית שהיתה מוסרית, נאורה, ערכית ותוססת מבחינה אינטלקטואלית – ולא צבועה, חסודה, בערה וזוחת דעת כפי שנהגים לתייג אותה. במחקרה על אנגליה הוויקטוריאנית היא הפגינה השכלה רחבה ונעוזה, חסרות כל כך בכתיבה האקדמית. הידע שלה על התקופה עצום ואבחנותיה מרתקות. היא מעולם לא הסתירה את העובדה שעבודותיה מורחפות על אדנים פוליטיים מוצקים, וגם אם כתיבתה מעוררת מחלוקת אין ספק שהיא חדה, בהירה ומלמדת.

אחד מספריה החשובים הוא "רעיון העונו: אנגליה בתחילת העידן התעשייתי", שיצא לאור ב-1984 ומרכזי לאופן חשיבתה, אך אינו מכליל ביטוי בקובץ הנוכחי. הוא עסק בתקופה לחוקי העניינים מ-1834 – שבגורסתו של דיקנס נהפכו לשם נרדף לעליבות, הונחה, אכזריות ושחיתות – שנועד להגיא את הנוקמים והיתומים מהגעה למסודות הרווחה. הימלפרב טוענת כי המוסדות הוויקטוריאניים שינו את התפישה הרואה בעוני גזירת גורל, והפכו אותה לבעיה חברתית שאימה על מוסריותה של החברה הבריטית. הפיכת המוסר למדע ולמדיניות באה לביטוי ברפורמציה חברתית, המושתת על הבחנה בין "עניים לא ראויים" לעניים ראויים, ותוצאותיה היו ירידה בשיעורי הפשע, הבערות והלידות הבלתי חוקיות. "העניים הראויים" קיבלו אחריות אישית וטיפחו ערכים מוסריים, אורחות טובה, ניקיון ומשפחתיות – ואילו ה"לא ראויים" היו השכורים, המרופטים, הגסים והאלליים. ברוח זאת היא הציעה לשקם את האופי המוסרי של כל חבריה, כך שיתבסס על פטריוטיזם וערכים מסורתיים כגון בושח, אחריות, צניעות, אינדיבידואליזם ומידות טובות, הכפופים ל"רגל ברור של טוב" ו"רע".

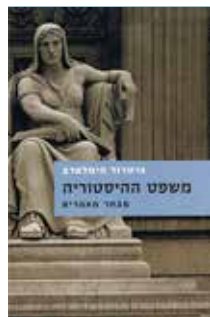
קולם של המנצחים והמנוצחים

למרבה הצער, עורכי הקובץ המונח לפנינו תירגמו רק טעמים מן העבודה הוויקטוריאנית של הימלפרב ("שאלת היהודים", "היהודי כוויקטוריאני", "אבירי התרבות" ו"בנג'מין דיז'וראלי"). רור בו מוקדש למסות הפולמיות, שחלקן נכתבו לפני עשרות שנים. שליש מן המסות בקובץ מוקדשות לפולמוסים פילוסופיים (למ"ש של "ממרקס להגל" ו"צומת הדמים בין דת ללאומיות"), שבע-טיים נאמר כי הימלפרב דוחפת את אפה באובססיות לתחומים שבהם אינה מתמצאת כדי לקדם פוליטיקה מוסרנית. שליש נוסף מוקדש לפולמוס החבוט עם ההיסטוריונים החדשים ("ההיסטוריה החדשה חדשה", "ההיסטוריה החדשה ישנה", "האם ההיסטוריה אומרת דברי טעם?" "קץ ההיסטוריה" ו"קדמונים מול מודרניים"). הימלפרב בזה להיסטוריה חדשה שמקדמת לטענתה רליטיביזם

כרכות סוסים בלונדון בסוף המאה ה-19. מפעל חייה של הימלפרב הוקדש לניפוץ

אפשרות אחת שעמדה בפניו היתה לשחזר את השנים שבהן נכתבו המסות ולמקמן בהקשר. במקום זאת, המבוא של אבלמן – אף שהוא מאופייין בכתיבה בהירה ומוקקת – חוזר על אמירה רותיה שלה ואף מוסיף אויבים תיאורטיים נוספים: "תיאוריה ביקורתית", "פוסט-סטרוקטורליזם", "דה-קונסטרוקציה", "סמיטיקה", "פוסט-קור לונגיאליזם" ו"פמיניזם רדיקלי". כך, למשל, כותב אבלמן: "לדידו של הפוסט-מודרניסט, אין שום אמת שאפשר לגזור מן העבר, מפני שהעבר הוא רק 'הב' ניה חברתית' שההיסטוריון ממציא... בהיסטוריה אין יותר 'אמת', 'אובייקטיביות' ו'עובדותיות'". לטענתו, ההיסטוריונים החדשים נוטים "לזנוח את העבודה הארכיונית ואת הפרקטיקה הביבליוגרפית לטובת הפרחת הגיגים והעלאת קביעות בלתי מבוססות" (עמוד יג). נה, באמת.

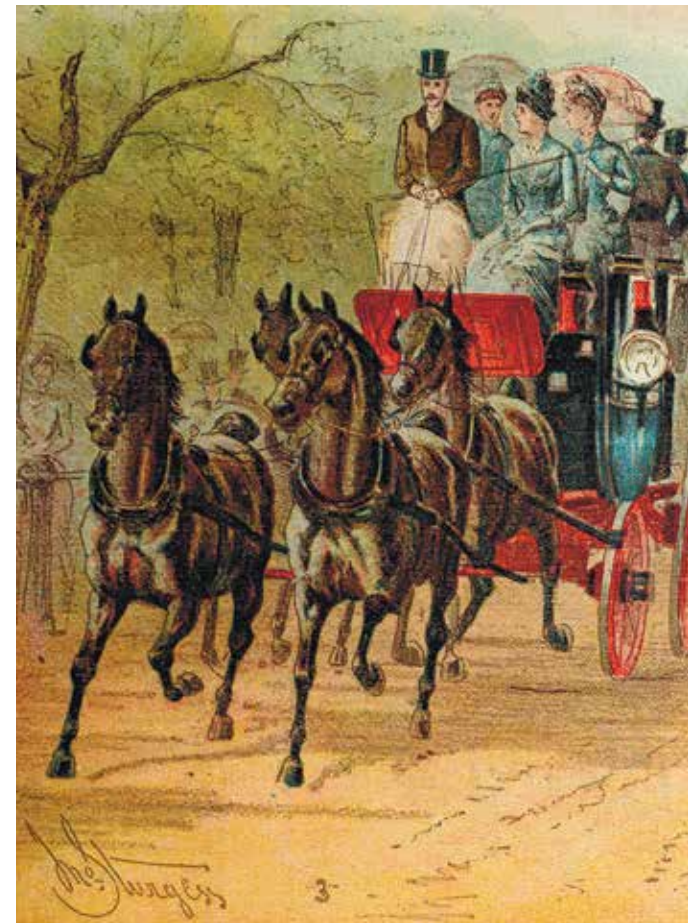
משפט ההיסטוריה מבחר מאמרים

גרטרוד הימלפרב

תירגם מאנגלית: צור ארלין, עורך: עשאהל אבלמן. הוצאת שלם, 350 עמודים, 79 שקלים

ההערות הללו מאכזבות משום שהן מהדהדות אמירות בנות 20 שנה ויותר, ומנסחות באופן קריי-קטוריסטי שאינו מכבד את המתואר או את המ' תאר. זאת החמצה משום שהקובץ ערוך ומוגש בצורה יסודית ומוקפדת. הוא מכיל אינדקס מפורט, מראי מקום של כל המקורות שתורגמו לעברית ותרגום משוכח של צור ארלין. אפשרות שנייה היתה להעמיד לבחינה הוגנת את טענותיה של הימלפרב, למשל בדבר עלינות הארכיון, התעודות והפרוטוקול לים, לצורך כתיבת "ההיסטוריה אובייקטיבית". זאת אינה שאלה מתודולוגית, אלא חלק בלתי נפרד מן ההיסטוריה שמכילה בתורכה את תולדות הארכיון. ברוב המקרים ההיסטוריה של המנצחים מתועדת יותר מזאת של המנוצחים, שאינם מצוידים בתעודות ולפיכך הם "מפספסים" את ההיסטוריה בצורה חלקית ומקוטטת. הבנת האיסימטריה הזאת הביאה לקבלת עדותם של ניצולי שואה כתקפה, גם אם אינה שיקוף מדויק של מה שאירע "באופן אובייקטיבי". כך צריך להיות גם במקרים אחרים, כמו עדויות שביעל של ניצולי הטבח בטנטורה, בעילבון או במגיד אל-כרם.

ליים ולאפראט מדעי ממוסך, ועתה מואשמים בפירוש מגמתית של ההיסטוריה. הימלפרב מתגעגעת לקורסי החובה הקפדניים במתודולוגיה, לתקופה שבה עדיין לא ניסו להסביר את העבר במונחי ההווה, ומבכה את עיוות העבר בגלל הפוליטיקה הע"כשווית. בד בבד היא מטיפה למשמעת דיסציפלינרית ולדב"קות בערכים קאנטיאניים של מחקר פוזיטיביסטי, אולם כאשר היא כותבת על רוח ההיסטוריה היא הופכת להגליאנית, כמעט בעל כורחה. היא נזופת בעמיתיה על רביזיוניזם היסטורי ומ"צביעה על שגיאותיהם, ובאותה עת היא פועלת כהיסטוריונית רביזיוניסטית עם תשוקה פוליטית ברורה. התנועה המרתקת הזאת בין עמדות תיאורטיות ופוליטיות לכין בני פלוגתא שורנים מצריכה עבודה תיווך, אך זאת לא נעשתה על ידי העורך, עשאהל אבלמן.

מיתוסים וסטריאופים על אנגליה הוויקטוריאנית צילום: Leemage

אפשר גם היה לשאול כיצד מיישבים את ביקורתה החריפה על ההיסטוריונים החברתיים הרואים "בבירוקרטיה ובמומנטום המינהלי את ההסבר לחוקים ולסוגי מדיניות" (עמוד 29) עם עבר דתו המונומטלי של ראלף הילברג על "פושעי שולחנות הכ" תיבה", שחשפה את אחד המנגנונים החשובים בייצור של רוע – אולם דבר מאלה אינו מופיע בקובץ.

המציאות שטפחה על פניה

הימלפרב אינה היסטוריונית אלמונית, אלא מי שנחשבת לגברת הראשונה של הימין האמריקאי החדש. בשל עמדותיה הריאקציונריות כלפי נשים, יש מי שכינו אותה בשווייזים הפוך "מלכת הדבורים של הימין השמרני" או "המעודדת של בוש". כדי להבין כראוי את הביוגרפיה של הימלפרב אפשר היה להציבה בגלריית הנשים הוויקטוריאניות הבולטות שחקרה: ג'יין אוסטין, ג'ורג' אלייט, ביאטריס ווב או שרלוט ברונטה. היא תיארה אותן – ואת עצמה – כנשים הראויות שפעלו מתוך בהירות מוסרית, ולא כנשים שברירות, במחוק ומלמלה, שסובלות מהתמוטטות עצבים, כפי שנוהגים לעלוב בהם.

הימלפרב מחוברת לרשת של תורמים וארגונים שפועלים בצ" פון אמריקה ובישראל, ומרכז שלם, שהוציא לאור את "משפט ההיסטוריה", אינו רק בבואה שלה אלא חלק ממנה – למשל, "קרן תקווה", שתומכת בגופים ניאו-שמרניים בישראל והשתתפה במי" מון הקובץ. התווזה הפוליטית שעברה הימלפרב מטרוצקיום ליי" מין השמרני מלמדת שיעור מרתק על אינטלקטואלים מן הש" מאל, רובם יהודים קומוניסטים, שהניחו את היסודות למחשבה הניאו-שמרנית בשנות ה-50. הימלפרב היא האשה היחידה שע" שתה את המעבר הזה – לצד גברים בני דורה כמו ג'יימס ברנהאם, מלווין לאסקי, סידיני הוק, נתן גלזר או סימור ליפסט – ויש אף שראו בה "היד הנעלמה" של הימין האמריקאי.

השמרנות בעבור הימלפרב היא עסק משפחתי. בעלה אירווינג קריסטול, גם הוא יהודי יליד ברוקלין, כונה "הסנדק של הניאו-שמרנות", אחיה מילטון הימלפרב נטוע בימין הקיצוני ובנה ביל קריסטול עורך את השבועון "ויקלי סטנדרד", הנחשב לתנ"ך של

הניאו-קונסרבטיבים. בני הזוג הימלפרב-קריסטול נפגשו בשנות ה-40 בקפטריה של "סיטי קולג" בניו יורק, שהיתה מחולקת לגומחות הגדושות במרקסיסטים, יהודים ברובם. רוב האינטלקטואלים הללו, שקראו את טרוצקי, לנין ולוקסמבורג, נהפכו עם פרוץ המלחמה הקרה לאנטי-קומוניסטים, וכך גם הימלפרב-קריסטול, שטבעו את הביטוי: "ניאו-שמרן הוא ליברל שהמציאות טפחה על פניו". היא גם היתה שותפה, יחד עם הסופר והעיתונאי נורמן פודהורץ, לתנועה ימינה של כתב העת הליברלי "קומנט" רי", שנעשה לכסף מעוז ניאו-שמרני חשוב.

לאור כל זה, האם לא היה מעניין להזכיר במבוא כי חלק מן המסות נכתבו בשנות ה-50, כאשר נהפכה מקומוניסטית אדוקה למי שהשתתפה באופן פעיל במאבק האידיאולוגי של המלחמה הקרה? האם הביקורת החריפה שלה על ביל אפלמן, שנעשתה בא" צטלה של פולמוס מתודולוגי (הערות שוליים לא מספקות, היע" דר תעודות, ביבליוגרפיה שטחית) קשורה לעובדה שאפלמן העז להשוות בין השיטות הסובייטיות לשיטות האמריקאיות במלח" מה הקרה? האם לא מעניין להזכיר שהביקורת החריפה שלה נגד הפמיניזם ("עצוב שנשים נמצאות תחת לחץ לפתח קריירה במ" קום להיות אמהות טובות") נכתבה בספריות בלונדון, כאשר נע" רות כפריות מטפלות בשני ילדיה?

יהדות פרוטסטנטית

בעוד שעבודותיה ההיסטוריוגרפיות היו יכולות לעמוד בפני עצמן, המסות הפוליטיות של הימלפרב נותרות יתומות ללא המי" קום שלהן על רצף ההיסטוריה של הכתיבה, או בתיאוריה והפוך ליטיקה של ההווה. הרי ללא הקשר, מה הטעם בפרסום המאוחר שלהן? "שאלת היהודים", למשל, היא אחת המסות החשובות ביותר בקובץ, אשר היתה יכולה לשמש מקצצה לדיון הנוכחי סביב שא" לות של הדתה וחילון. באמצעות דניאל דירונדה, בנג'מין ד'זוראלי והמבט האוהד של ביאטריס ווב, מציגה הימלפרב את הדגם הד" תי-תרבותי של יהודי ויקטוריאני הנשען על יסודות האתיקה הפ" רוטסטנטית; היא משבחת את היחס הסובלני כלפי יהודים באנ" גליה, בהשוואה לגרמניה או צרפת, שאיפשר את הטמעתם כח" ברה הוויקטוריאנית.

לטענתה, היהודים – אולי יותר מכל קבוצה אחרת בכריטניה – ייצגו ערכים ויקטוריאניים: הסתמכות עצמית, מריטוקרטיה, פילנתרופיה, משטר מוסרי וגופני ופרישות ארצית המכתיבה אתי" קה נוקשה. ההעמדה של היהודים כדגם של האתיקה הפרוטסטנט" טית היא מרתקת לא רק משום שמקס ובר שלל אותה לפני יותר מ-100 שנה, אלא מפני שהיא מרמזת לפתרון היהודי-פרוטסט" נטי של משה מנדלסון ("היה יהודי בביתך ואדם בצאתך") כמו" צא לא-טריטוריאלי אפשרי יחיד לשאלת היהודים. האם התר" בות הפרוטסטנטית באנגליה קיבלה את היהודים מפני שהיו עם הספר וקראו יום-יום בתנ"ך, כפי שהיא טוענת, או משום שהש" כילו להפריד את הסמכות הדתית מן המרחב המדיני? הימלפרב, שבית הכנסת היה רחוק מלכה, ראתה בחברה האמריקאית חב" רה סובלנית, ודרשה מן היהודים להסתגל אליה. הרושם המתק" בל כאן הוא של הגדרת היהדות כדת-אמונה שמצטמצמת במרחב הציבורי, בדומה לפרוטסטנטיות.

בספרה האחרון, "אנשי הספר: פילושמיות באנגליה מקרומ" וול ועד צ'רצ'יל", שפורסם ב-2011, מביעה הימלפרב נוסטלגיה לפילושמיות אנגלית ועוסקת בשורשים התיאולוגיים של הצה" רת בלפור כפי שבאו לידי ביטוי במשפט "ארץ ללא עם, לעם ללא ארץ" (המיוחס לישראל זנגוויל, אך נוסח על ידי כומר אוונגלי בן המאה ה-19). הדיון של הימלפרב כבעיה היהודית נשען על תנ" עת מטוטלת בין פילושמיות לאנטישמיות, כפי שבאו לידי בי" טוי בביוגרפיה של ד'זוראלי או של דירונדה. היא גורסת שרוב היהודים שקראו את האחרון ראו בו התגלות. לא רק שהיהודים תוארו באהדה, אלא שהתודעה של דירונדה החלה לגלגל את הר" עיון של ציונות טריטוריאלי. זהו סיפור מפתח להבנת השורשים הוויקטוריאניים של הצהרת בלפור ושל "ישראל הפרוטסטנטית". הימלפרב מתנגדת "לשאול על העבר שאלות שהעבר לא שאל את עצמו" (עמוד 42), ומציעה לראות בהיסטוריה "מתנה של הע" בר להווה" (עמוד 31). גם אם נקבל את האמירה השנויה במחלוק" קת הזאת, המעט שניתן היה לעשות הוא להסביר איזו מתנה מור" גשת לקוראים באמצעות החומר העשיר הזה. ■